

Všehrd nezapomenutý

K všehrdovskému výzkumu posledních desetiletí

Jan Kober*

Abstrakt: Text se u příležitosti výročí úmrtí i narození českého právníka Viktorina Kornela z Všehrd věnuje především zkoumání výzkumu o Všehrdovi od poslední velké konference roku 1960. Starší výzkum byl dominován právní historiografií. Vlivem generačních změn v ní – stárnutím a umíráním silné starší generace právních historiků v 70. a 80. letech 20. století však došlo k přerušení této výzkumné kontinuity. Naopak od 60. let převažovala aktivita literárních vědců, historiků a lingvistů. Poznání Všehrdova života i díla, stejně jako jeho vztahů se současníky, bylo v uplynulém šedesátiletí obohaceno mnoha důležitými novými poznatky. Z pozice studia humanistické literatury došel vysokého hodnocení jeho spis *O právích země české*. Bylo dovozeno Všehrdovo první manželství a byla přesvědčivě rekonstruována důležitá postava Všehrdova přítele a výrazného muže – kněze Jíry. Nejpozoruhodnějším zjištěním uplynulých šedesáti let však byla informace o existenci Všehrdova spisu, tištěného v Benátkách, dosud neidentifikovaného. Hlučná, avšak neplodná naopak byla literárněvědná polemika o Všehrdovi a o pojem národního humanismu roku 2014. Na druhé straně se dodnes nepodařilo připravit kritickou vědeckou edici celého Všehrdova díla.

Klíčová slova: Viktorin Kornel ze Všehrd, právní historie, české právo, dějiny právní vědy, dějiny literatury, humanismus, užívání českého jazyka

Úvodem

Zvyk připomínat výročí, který je metlou každé přítomnosti i strašákem historiografie, se opět dvojitě setkává se Všehrdovým jménem: letos uplynulo 560 let od Všehrdova (předpokládaného) narození a v září pak 500 let od jeho úmrtí během – a patrně i následkem – morové epidemie.¹ Hotovíme se opět k připomínkám a oslavování. Chrudimský Všehrdův pomník ve skromném parčíku mezi soudem a státním zastupitelstvím, včera ještě omšelý a zašlý, je v době psaní těchto řádek – podobně jako roku 1960 – rozebrán, horlivě čištěn a zavčasu bude nově složen, aby se nejen Chrudimští mohli nad dalšími šedesáti léty z půl tisíce v září potěšit. Rozebrány, prohlédnuty, očištěny a nově složeny však mohou být také naše vědomosti o Všehrdovi, jeho dílu a době, hlavně za účelem podání rozvahy toho, čeho bylo – či naopak nebylo – za těch šest desítek let dosaženo, a úvah, kam se snad obrátit dále. Když jsem byl požádán, abych napsal k příležitosti letošního Všehrdova výročí článek, váhal jsem, zda takový úkol přijmout – neboť bylo již mnohé napsáno² a všehrdovská literatura je stále rozsáhlejší. Články k výročí jsou nadto problematickým

* Mgr. Jan Kober, LL.M., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

1 Srov. JIREČEK, Hermenegild. *Mistr Viktorin ze Všehrd a dílo jeho*. In: JIREČEK Hermenegild (ed.). *Viktorin ze Všehrd. O právích země české knihy devatery*. Praha: Nákladem Spolku českých právníků „Všehrd“, 1874, s. xv.

2 Nejdůležitějšími pohledy na posmrtný obraz Všehrdův a vztahování se k němu jsou samostatná práce Václava Vaněčka v *Rozpravách ČSAV* (VANĚČEK, Václav. *Mistr Viktorin Kornel ze Všehrd a další vývoj českého právnictví*. In: *Rozpravy ČSAV, řada společenských věd*. 1960, roč. 70, č. 9.) a coby svébytný doplněk k ní dále článek ve všehrdovském sborníku z roku 1961: VANĚČEK, Václav. *Historická role právního díla Mistra Viktorina Kornela ze Všehrd*. In: *Právně historické studie*. 1961, 7, s. 53–76.

žánrem: očekává se od nich naplnění těžko vzájemně skloubitelných požadavků a může hrozit, že budou čtenáři připomínat jídlo nedopatřením vzniklé v jisté pohádce Josefa Čapka. Nepokládal jsem také za vhodné ani užitečné psát článek k výročí coby „krátké přiblížení pro každého“ (Všehrd v kostce), nebo jako text s kvalitami úvodníku. Za nejúčtečnější řešení pokládám přiblížit a bilancovat výzkum a polemiky časového období uplynulého od posledního velkého všehrdovského výročí roku 1960. Práce v době tohoto výročí vydané vedle jiného přinesly důkladnou rozvahu předešlého všehrdovského bádání. Výzkum v posledních šedesáti letech probíhal výrazně mimo právní historiografii, a proto bude užitečné přiblížit právnímu čtenáři postup v poznání, jehož bylo v uplynulých šedesáti letech nemalým, avšak nepříliš nápadným úsilím dosaženo.

1. Obrysy všehrdovského výzkumu po roce 1960

Přemýšlení a polemiky se od všehrdovských oslav roku 1960 a od roku 1961, kdy dodatečně vyšel výtečný všehrdovský sborník³ z konference z roku předešlého, rozhodně nezastavily,⁴ v mnohém se však změnila jejich podoba a směr. Jestliže ve vztahu k výročím roku 1920 a 1960 a k období mezi nimi mohl Jan Martínek (1924–2014) poznamenat, že iniciativa v bádání „vycházela především od právních historiků“,⁵ v uplynulém šedesátiletí se poměr vpravdě obrátil a přední úloha připadla jednoznačně literárním historikům, historikům a filologům. Zásadním přínosem pro důkladnější poznání se stal soustavný program výzkumu antiky v české kultuře, a tedy i humanismu, zahájený v 60. letech v Kabinetu pro řecká, římská a latinská studia ČSAV.⁶ Jedním z jeho plodů byl monumentální podnik 60. až 80. let, navazující na starší torzo projektu, zahájeného Truhlářem – *Rukověť humanistického básnictví*, důležitá i pro všehrdovský výzkum, neboť zahrnuje nejen heslo Všehrdovo,⁷ ale i většiny jeho významných současníků,⁸ a dále například nová edice

³ Sborník prací věnovaných k 500. výročí narození M. Viktorina Cornelia ze Všehrd / Corolla disertationum piae memoriae magistri Victorini Cornelia de Všehrd ante D annos nati dedicatarum. In: *Právněhistorické studie*. 1961, 7, s. 51–324. Sborník v sobě zahrnuje, vedle již v předešlé poznámce zmíněného textu Vaněčkova, stati: ČAPEK, Jan Blahoslav. *Místo Všehrdovo ve vývoji českého a evropského humanismu*, s. 59–76; ČÁDA, František. *Všehrdovo právnícké dílo v dochovaných rukopisech*, s. 77–129; VESELÝ, Jiří. *Všehrd při práci (K otázce pramenů Všehrdova díla)*, s. 131–146; BOHÁČEK, Miroslav. *Římské a kanonické právo v díle Všehrdově*, s. 147–199; KLABOUCH, Jiří. *Všehrdovy teoretické představy o právu a jeho sociálně politická stanoviska*, s. 201–231; MARKOV, Josef. *Procesní právo v díle Všehrdově*, s. 233–256; URFUS, Valentin. *Všehrdovo pojetí majetkoprávních vztahů zemského práva českého*, s. 257–273; MALÝ, Karel. *Delikty moci a odboje v díle Všehrdově a v zemském právu 15. a 16. století*, s. 275–287; PRAŽÁK, Emil. *Knihy devaterý jako dílo literární*, s. 289–302; MICHÁLEK, Emanuel. *K slovní zásobě a právní terminologii Knih devaterých*, s. 303–314; RŮŽIČKA, Vladimír. *Dosavadní Všehrdovy oslavy*, s. 315–320.

⁴ Srov. též zasvěcenou rozvahu MICHÁLEK, Emanuel. Z nové všehrdovské literatury. *Listy filologické*. 1962, 85, č. 2, s. 376–379.

⁵ MARTÍNEK, Jan. Výzva Pražanům z roku 1493 přičítaná Všehrdovi. *Listy filologické*. 1981, 104, č. 1, s. 53.

⁶ Mezníkem byla konference, uskutečněná roku 1966 v Domě vědeckých pracovníků Československé akademie věd v Liblicích, srov. VARCL, Ladislav (ed.). *Humanistická konference 1966*. Praha: Kabinet pro studia řecká, římská a latinská, Československá akademie věd, 1966. Mezi výstupy byla například kolektivní monografie z roku 1978, VARCL, Ladislav (ed.). *Antika a česká kultura*. Praha: Academia, 1978, a také mj. překlady z latiny, snažící se staré texty zpřístupnit novodobému čtenáři – např. výbor z roku 1975, zahrnující několik listů mezi Všehrdem a Hasištejnským, MARTÍNKOVÁ, Dana (ed.). *Poselství ducha. Latinská próza českých humanistů*. Praha: Odeon, 1975.

⁷ Heslo Viktorin. In: TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel a kol. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Sv. 5. Praha: Academia, 1982 [1983], s. 486–489.

⁸ TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Sv. 1–5. Praha: Academia, 1966–1982 (sv. 1, A–C, 1966; sv. 2, Č–J, 1966; sv. 3, K–M, 1969; sv. 4, N–Ř, 1973; sv. 5, S–Ž, 1982, správně 1983). Vydávání *Rukověti* zůstalo dlouho nedokončeno, když připravený 6. svazek s dodatky ani 7. svazek s rejstříky nevyšly (6. svazek posléze vyšel roku 2011, 7. svazek nevyšel dodnes), stejně jako nedošlo k reprintu, který Academia plánovala, aby uspokojila zájem o již rozebrané svazky, srov. MARTÍNEK, Jan: Stav a úkoly bádání o humanismu v českých zemích. [1989]. In: MARTÍNEK, Jan. *Martiniana. Studie o latinském humanismu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014, s. 457, 458.

dopisů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, velmi významná i pro všehrdovský výzkum.⁹ Tomuto výzkumnému směřování v ČSAV vděčíme za řadu nových poznatků, uveřejněných především v 70. a v 80. letech. Právní historiografie se z všehrdovského výzkumu do jisté míry stáhla, což může být ilustrováno třeba již seznamem širokého spektra účastníků na liblické konferenci roku 1966, mezi nimiž kupodivu nenalezneme ani jediného právního historika.¹⁰ Zmíněný přesun těžiště všehrdovského výzkumu byl provázen i určitou kritičností vůči některým předešlým výsledkům výzkumu, prováděného z pozic právně-historických, například Martínek poznamenal roku 1981 při pohledu nazpět, že právně-historický „nezájem o počátky Všeřdovy literární činnosti překvapuje, protože bez jejich znalosti nelze náležitě porozumět jeho dalšímu literárnímu vývoji a působení v oblasti práva“.¹¹ Právněhistorické přetržení zájmu o Všeřda bylo zřejmě souběhem několika vlivů. Svou úlohu, zvláště v 60. letech, zřejmě prvotně hrálo jisté vyčerpání oslavami, konferencí, sborníkem a dalšími texty spojenými s jubilejním rokem 1960 – právní historici tehdy nesli největší břemeno –, stejně jako nedobry vývoj podmínek pro jejich práci, popřípadě i vliv vývoje po roce 1968. Zřetelně nejdůležitější příčinou však byla příčina generační – stárnutí a posléze úmrtí Františka Čády roku 1975, Josefa Markova roku 1976, Miroslava Boháčka roku 1982, Jiřího Veselého roku 1984 a Václava Vaněčka roku 1985 (z neprávnických badatelů o Všeřdovi zemřel i literární historik Jan Blahoslav Čapek roku 1982). Pokud výzkum v okrsku právní historie pokračoval, nebyl soustavný a omezoval se na všehrdovské zmínky jednotlivců – například ve spisech Josefa Markova,¹² Karla Malého,¹³ či v krátkém pojednání Jiřího Klaboucha¹⁴ – nebo na učebnice a jiné přehledy, z nichž zřejmě nejdůkladněji Všeřda přiblížil Václav Vaněček.¹⁵ Aktivitu převzali literární historici, historici a filologové a lze předeslat, že hlavního přínosu výzkumu bylo dosaženo především novými zjištěními o Všeřdových spisech a také o jeho životě a lidech okolo něho, z nichž některá zde přiblížím.

2. Vybrané hlavní přínosy a novinky výzkumu po roce 1960

2.1 Neznámý Všeřdův tištěný spis

Na mimořádně závažnou pramennou informaci, nacházející se v rukopise nevydaném tiskem, upozornil nedlouho po všehrdovských oslavách roku 1960, hned roku 1962 literární vědec Emil Pražák. Jedná se o zmínku bratrského učenca a kněze Vavřince Krasnického

⁹ Předtím vznikl pouze jeden svazek spisů péčí Bohumila Ryby roku 1937 [RYBA, Bohumil (ed.). *Spisy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Svazek I. Spisy prosaické*. Praha: nákladem České akademie věd a umění, 1933]. Od 60. let se vydávání spisů ujalo nakladatelství v Německé demokratické republice a vyšly dva svazky dopisů BOHUSLAV HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC [MARTÍNEK, Jan – MARTÍNKOVÁ, Dana (eds)]. *Bohuslai Hassensteinii a Lobkowicz epistulae. T. 1. Epistulae de re publica scriptae*. Leipzig: Teubner, 1969; BOHUSLAV HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC [MARTÍNEK, Jan – MARTÍNKOVÁ, Dana (eds)]. *Bohuslai Hassensteinii a Lobkowicz epistulae. T. 2. Epistulae ad familiares*. Leipzig: Teubner, 1980.

¹⁰ VARCL, Ladislav (ed.). *Humanistická konference 1966*, s. 311–315.

¹¹ MARTÍNEK, Jan. *Výzva Pražanům z roku 1493 přičítaná Všeřdovi*, s. 53.

¹² MARKOV, Josef. *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století*. Praha: Academia, 1967.

¹³ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1989.

¹⁴ KLABOUCH, Jiří. Die humanistische Jurisprudenz und die Rechtsentwicklung in den böhmischen Ländern. In: IRMSCHER, Johannes (ed.). *Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa. Eine Sammlung von Materialien*. Sv. II. Berlin: Akademie-Verlag, 1962, s. 279, 287–288.

¹⁵ Poslední vydání: VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Orbis, 1975, s. 171–172.

(asi 1450–1532)¹⁶ v rukopise věnujícím se náboženským polemikám Bratří s farářem Janem v Třebíči roku 1519. Tam je zařazen i dobový dopis, který psal Krasnický tomuto faráři Janovi a v němž se dovolává autority Všehrdova blíže neznámého spisu, že vynález písma je dílem Mojžíšovým,¹⁷ přičemž spis charakterizuje jako ten, který dal Všehrd tisknout v italských Benátkách („na tvé všechny důvody tak učeného v filosofích i vsudy v jazycích rozličných mistra pražského učení pana Viktorina ze Všehrd, ješto to dal do Benátek k vytištění, takto v jedněch knihách psáno slovo od slova“).¹⁸ Vavřincovu údají můžeme, domnívám se, zcela důvěřovat, neboť se s Všehrdem osobně znal, byl jeho spolužákem z univerzity (v záznamech je zachována informace i o jejich společné bakalářské zkoušce roku 1479)¹⁹ a v nerozsáhlém českém světě tehdejší doby sotva mohl jeden druhého ztratit z obzoru.

Téma spisu není zřejmé, přičemž, jak bylo poznamenáno,²⁰ zmínka o vynálezu písma se může vztahovat nejen k hlavnímu textu, ale i k předmluvě (či k doslovu), popřípadě může jít o autorský exkurs v rámci samotného pojednání, takže v úvahách o hlavním tématu spisu nemusí mít nutně podstatnou úlohu. Benátky byly v té době tiskařskou velmocí, za což vděčily svobodomyšlnému přístupu, jinde málo obvyklému; již na sklonku XV. století tam fungovalo na dvě stovky tiskáren různých velikostí.²¹ Z Všehrdových současníků tiskl své latinské knihy v Benátkách již v 90. letech například katolický humanista Augustin Olomoucký. Pražák však ve své stati z roku 1962 neodůvodněně předpokládal, že se jednalo o spis český, což z této Krasnického zmínky²² rozhodně nevysvítá, takže musíme pracovníčně počítat s možností spisu českého stejně jako latinského. V případě však, že by se jednalo o spis český, upozornil Pražák na kontinuitu českojazyčných tiskových zakázek v Benátkách v tiskárně Liechtensteinově: tam se tiskla mj. tzv. *Benátská bible*; tato tiskárna se zaměřovala na tisk děl rozsáhlejších a nákladných.²³ Formulace „ješto to dal do Benátek k vytištění“ by mohla svědčit úsudku, že Vavřinec v době napsání svého dopisu vytištěnou knihu v ruce neměl, ale že měl zřejmě někdy předtím v ruce její rukopis, respektive opis. Všehrdův spis mohl, ale rozhodně nemusel být český. Pokud by se jednalo například o spis o římském právu, mohl mít Všehrd důvody, proč by se rozhodl psát latinsky. Budeme-li pracovníčně předpokládat, že Všehrdův rukopis dorazil do Benátek v pořádku a byl zde skutečně vytištěn (nelze vyloučit ani nějakou událost, která tisk zmařila), lze uvažovat několik možností. První z nich je, že všechny výtisky došly nešťastnou shodou okolností skutečně zničení. Druhou pak, že spis byl sice vydán pod Všehrdovým jménem, avšak dochoval se pouze výtisk nebo výtisky fragmentární (bez informace, která by umožňovala usuzovat na autora, s pouhou částí textu), dnes vedené jako práce nezná-

¹⁶ Vavřinec byl původně utrakvistou, jako mladý muž však v 80. letech přešel k Jednotě bratrské. Byl to učenec podle pozdějších zpráv rozsáhlé literárně činný, z jehož díla se však dochovalo jen málo. Náležel mezi klíčové představitele křídla Jednoty, podporujícího učenost, srov. SOKOL, Vojtěch. Vavřinec Krasnický. In: *Praga mystica. Z dějin české reformace*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984, s. 51–108; NEJEDLÝ, Zdeněk. Krasnický Vavřinec. In: *Ottův slovník naučný, XV. díl*. Praha: Jan Otto, 1900, s. 83–84.

¹⁷ Jednalo se o poměrně starý spor, jehož účastníci se v zásadě přeli o prestiž jednotlivých tradic. Na počátku XVI. století se k otázce původu písma vyjádřil například florentský humanista Petrus Crinitus (Pietro del Riccio Baldi, 1475–1507).

¹⁸ Srov. PRAŽÁK, Emil. Tři všehrdovské příspěvky. In: *Právněhistorické studie*. 1962, 8, s. 213, 214.

¹⁹ Srov. ČÁDA, František. Viktorín Kornel ze Všehrd na pražské univerzitě. In: *Památník Všehrdy*, s. 249, 252.

²⁰ *Ibidem*, 214.

²¹ K italskému knihtisku za mnohé jiné srov. např. RICHARDSON, Brian F. *Printing, writers, and readers in Renaissance Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

²² Přinejmenším nikoli v podobě Pražákem citované; rukopis jsem neměl k dispozici, tudíž vycházím z jeho zprávy.

²³ PRAŽÁK, Emil. *Tři všehrdovské příspěvky*, s. 213, 215.

mých autorů nebo jako práce jiných autorů na základě mylné atribuce. Třetí možností pak zůstává, že Všehrd z nějaké příčiny spis neopatřil svým jménem a tento vyšel buď bez uvedení autora, nebo pseudonymně, a i když se výtisk nebo výtisky zachovaly, není dnes spis se Všehrdem spojován. Uvedené kombinace pak doplňuje jazyk spisu. V případě, že by byl, jak Pražák předpokládá, vydán česky, jevila by se asi šance na nalezení nižší, neboť zdejší knižní fondy byly již dobře prozkoumány a nadějně by tak byly spíše knižní sbírky zahraniční, a z nich pak zvláště sbírky soukromé. Ve veřejných knihovnách v zahraničí již bylo vykonáno množství cenné práce na ztotožnění tamních bohemik. V případě, že by byl spis vydán latinsky, nemusela by být šance na jeho dochování, ať již fragmentární nebo úplné, nejmenší. Máme ovšem mimořádně hodnotnou stopu: zmínku o obsahu buď spisu, nebo jeho předmluvy či doslovu, vztahující se k otázce vzniku písma. Tato by se nemusela uplatnit pouze u výtisků fragmentárních. Totéž, co bylo řečeno o výtiscích, platí ostatně i o případném rukopise nebo jeho fragmentu, který se mohl rovněž zachovat. Poměrný optimismus v této záležitosti se zdálo naznačovat („zatím“) počátkem 80. let i Viktorinovo heslo v *Rukověti humanistického básnictví*.²⁴

2.2 Mitisova snaha vydat blíže neurčené Všehrdovy texty

Dalším novým a neobyčejně zajímavým sdělením je dříve neznámá informace, dokládající snahy o vydání blíže nevyomezeného Všehrdova díla ve druhé polovině XVI. století. V této době zahájil výraznou vydavatelskou činnost Tomáš Mitis (Tichý) (1523–1591), jedním z jehož úspěchů bylo vedle jiného vydání části díla Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic.²⁵ Mitisovy vydavatelské cíle však byly podstatně rozsáhlejší, neboť v příležitostném spisku z roku 1580, kde vedle jiného podal přehled své dosavadní činnosti, rovněž zmínil, že chce dále vydat „*fragmenta scriptorum Ioannis Sshlechtae, Rod. Dubravi, Victorini Cornelii Chrudimensis, M. Venceslai Pisceni*“.²⁶ Není ovšem jasné, jaké Všehrdovo dílo měl Mitis na mysli, zda nějaký nám dnes neznámý spis latinský nebo snad rukopis *O právích země české* anebo nějaký spis jiný; uvážíme-li Mitisovu zálibu v latinském písemnictví, není příliš pravděpodobné, že by se jednalo o dílo psané česky. Zmínka též naznačuje, že přinejmenším v Mitisově době byl dosud Všehrd vnímán jako součást skupiny několika nejdůležitějších domácích autorů.

2.3 Příspěvky k novému hodnocení spisu *O právích země české*

S dalšími pro všehrdovský výzkum důležitými závěry přišel roku 1981 v návaznosti na starší výzkum opět Jan Martínek. Výsledkem jeho zkoumání spisu *O právích země české*²⁷ bylo v obecné rovině velmi vysoké hodnocení jazykových, stylistických a literárních kvalit tohoto Všehrdova díla. Čtenářům bývá spis *O právích země české* namnoze čtením milým

²⁴ Heslo Viktorin. In: TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel a kol. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Sv. 5., s. 486, 487.

²⁵ Srov. STORCHOVÁ, Lucie. Musarum et patriae fulgida stella suae. Inscenace Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic a sebeidentifikační praktiky českých humanistů poloviny 16. století. In: *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie*. 2007, 52, č. 1–4, s. 9, 10.

²⁶ TRUHLÁŘ, Josef – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan (eds). *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Sv. III. K–M. Praha: Academia, 1969, s. 339, 350.

²⁷ VIKTORIN KORNEL ZE VŠEHRD [JIREČEK, Hermenegild (ed.)]. *O právích země české knihy devatery*. Praha: nákladem Spolku českých právníků „Všehrd“, 1874.

a příjemným,²⁸ přičemž mohou být snad naklonění úsudku, že je tomu jen díky živému a zaujatému stylu podání jeho autora. Psal-li jiný autor o dokonale řiditelných dracích, pak tento spis Všeherdův je obrázkem takového autorského postupu. V návaznosti na starší hodnocení Josefa Hrabáka²⁹ Martínek ukázal, že řada Všeherdových stylistických a literárních postupů v tomto právním spise je důmyslně uskutečňována podle antických vzorů. Doložil, že Všeherd se ani zdaleka neomezoval pouze na obsah, nýbrž usiloval o vytříbenou formu sdělení a snažil se o „souladnost a vyváženost“ textu. Zřejmě po vzoru Ciceronově dbal na větnou strukturu svého pojednání a střídal věty dlouhé (souvětí) a krátké, text oživující.³⁰ Též pečlivá stavba soustavy spisu a předeslání její osnovy pro lepší orientaci čtenáře mělo podle Martíňka svůj vzor v Ciceronově řeči *Pro lege Manilia*.³¹ Důležitým prvkem je pestrost výrazu, intenzivní využívání rétorických prostředků a také autorské odbočky, dávající příležitost vyjádřit se k obecnějším významným otázkám, mající rovněž antický vzor. Účelem těchto záběhů bylo mj. učinit spis šířeji zajímavým i pro neoborného čtenáře.³² U některých Všeherdových zmínek byl antický vzor zřejmý, stranou pozornosti zůstávaly však některé výroky tvářící se přijetím zevních prvků velmi česky a křesťansky, avšak ve skutečnosti představující opět odkaz na antické autory: jako „*Aniž z každého dřeva neb kamene obraz svatého Václava móż vyřezán neb utesán býti*“ (VIII 15, ř. 14-15) spojuje tento badatel se vzorem Apuleiovým, zprostředkovaným snad přes italské přísloví.³³ Tak mohl roku 1981 Jan Martínek své hodnocení spisu *O právních země české uzavřít slovy, že se Všeherdovy texty „hlásí [...] celou svou dikcí, stylistickými prostředky a výstavbou k antice, takže mají výrazný humanistický charakter“ a jsou „[d]ůslednou logickou výstavbou neobyčejně obtížného výkladu, jíž se [...] naučil u římských autorů, překonal dokonce i svého někdejšího přítele Bohuslava“, čímž přivedl „odbornou prózu na vrchol literární dokonalosti“.*³⁴

2.4 Všeherd, kněz Jíra, kněz Jiřík Heremita a kněz Jíra Pousedlník

Také další z nejzajímavějších nových zjištění bylo veřejnosti představeno hned roku 1962. Literárnímu historikovi Emilu Pražákovi se podařilo v návaznosti na starší upozornění F. M. Bartoše přesvědčivě rekonstruovat postavu kněze Jíry oslovovaného ve Všeherdově známé předmluvě i v doslovu ke *Knihám o napravení padlého* od Jana Zlatoústého.³⁵ Jírova postava zůstávala do té doby bohužel všimána jen zcela nedostatečně – vědělo se o něm pouze to, co pravil již sám Všeherd, že právě Jíra, farář u Matky Boží (P. Marie) na Louži na Starém Městě Pražském,³⁶ měl Všeherda vybídnout k překládání. Pražák dovedl,

²⁸ Nesouhlasím s míněním, že Všeherd „*k živým autorům minulosti rozhodně nepatří*“ a že ho „*nikdo dnes dobrovolně nečte*“, jakkoli Malura dodává, že také chybí moderní edice, MALURA, Jan. Návrat humanismu aneb Co si počít s Viktorinem Kornelem? Na paměť 100. výročí smrti Josefa Truhláře. *Česká literatura*. 2014, 62, č. 2, s. 269, 272.

²⁹ HRABÁK, Josef. Viktorin Kornel ze Všeherd. In: HRABÁK, Josef (ed.). *Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 313, 318–319.

³⁰ MARTÍNEK, Jan. Starší období Všeherdovy činnosti. *Listy filologické*. 1981, 104, č. 2, s. 90, 97–98.

³¹ *Ibidem*, s. 98.

³² *Ibidem*, s. 98.

³³ *Ibidem*, s. 95.

³⁴ MARTÍNEK, Jan. *Starší období Všeherdovy činnosti*, s. 90, 97.

³⁵ PRAŽÁK, Emil. *Tři všeherdovské příspěvky*, s. 213–224.

³⁶ Kostel P. Marie na Louži, významný farní kostel, obklopený menším hřbitovem, stál v prostoru části dnešního Mariánského náměstí (jemuž dal název), mezi okrajem staré budovy Archivu hlavního města Prahy a volným prostorem před vstupní branou do Klementina. Kostel byl zrušen roku 1784 a zbořen roku 1791.

že se muselo jednat o muže s Všehrdem přinejmenším srovnatelně vzdělaného, který mohl být Všehrdovi autoritou, pravděpodobně staršího a zároveň zaujatého pro psaní v češtině.³⁷ Tento kněz Jíra byl podle Pražáka totožný se dvěma postavami, o nichž se dochovaly jiné zlomkovité zmínky a které byly dosud vnímány izolovaně. První z nich je postava kněze Jíry Poustedlníka, původně utrakvistického faráře v Kutné Hoře. Ten byl jedním z náboženských představitelů pronásledovaných v rámci vystoupení zahájeného roku 1480 králem Vladislavem II. a katolickými pány proti radikálním utrakvistům. Podle svých pronásledovatelů měl horský kněz Jíra prý podněcovat ke zpěvu králem zakázané protifirmské písně, vystupovat proti králi a způsobit rozbroj v obci. Jíra a dále čtyři nejvlivnější pražští utrakvističtí kazatelé byli nakonec uvězněni na Karlštejně, kde jeden z nich, Michal Polák, na následky útrap a mučení zemřel.³⁸ Jiný z této skupiny významných vězňů, Václav Slána, se stal po vítězství radikálních utrakvistů v Praze roku 1483 farářem u P. Marie na Louži a Pražák se domnívá, že jeho nástupce, kněz Jíra, je totožný s jeho bývalým spoluvězněm. Pro totožnost postav hovoří i skutečnost, že dochovaný rukopisný sborník řadí kázání kněze Jíry Poustedlníka do sousedství předmluvy a doslovu, ve kterých Všehrd oslovil kněze Jíru, přičemž sborník pochází z nedalekého anenského kláštera utrakvistických řeholnic, dobře kněze Jíru od P. Marie na Louži znajících.³⁹ Druhou postavou je utrakvistický kněz zmíněný v pramenech v podstatě shodným jménem – Jiřík Heremita, zemřelý ve vysokém věku roku 1521, autor spisku o Husovi; obě postavy (Poustedlníka a Heremitu) navrhl ztotožnit již Václav Novotný, ovšem bez vazby na kněze Jíru z Všehrdových textů. Dílo spojované dosud jednak s Jírou Poustedlníkem (kázání ze sborníku) a jednak s Jiříkem Heremitou (*Život M. Jana Husi*) činí podle Pražáka dojem jediného autora jak kompozicí, tak i stylem kazatelské prózy, jazykem (obsahujícím mj. latinismy) i tematicky, zvláště pak tím, že obě díla jsou ideově „*namířena proti bohatým a mocným*“.⁴⁰ Pražák též upozornil na zajímavou obdobu mezi tématem nespravedlnosti soudců v *Životě M. Jana Husi*⁴¹ a ve spise *O právích země české*, kde Všehrd jako její příklady rovněž uvádí smrt Jana Husa a smrt Michala Poláka.⁴²

2.5 Vztahy mezi Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic a Všehrdem

Intenzivního zkoumání došly též vztahy mezi Všehrdem, Hasištejnským a dalšími osobami. Roku 1978 dále vydal studii o tomto tématu Jiří Matl, přičemž se zaměřil jednak na Všehrdovu podporu Bohuslavově biskupské kandidatuře, jednak i na dosud nedostatečně zkoumanou osobu Jana z Pibry, která stála na počátku konfliktu obou mužů a dále jej také, jak se zdá, různě přižívovala.⁴³ Pibra pracoval postupně v různých úřadech (byl Všehrdovým kolegou) a zakoupil ještě před roztržkou od Všehrda dům na Starém Městě Pražském; básnický nebyl schopný, jeho katolictví bylo nesnášenlivé a Matl uzavřel, že „*v celé jeho osobnosti se projevuje spíše vliv středověku než humanismu*“.⁴⁴ Nověji, počátkem 80. let,

³⁷ PRAŽÁK, Emil. *Tři všehrdovské příspěvky*, s. 213, 218–219.

³⁸ *Ibidem*, s. 213, 220.

³⁹ *Ibidem*, s. 213, 220–221.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 213, 223.

⁴¹ JIŘÍK HEREMITA [BARTOŠ, F. M. (ed.)]. *Život, to jest šlechetné obcování ctného svatého kněze Mistra Jana Husi, kazatele českého*. Praha: O. Lipš, 1928.

⁴² PRAŽÁK, Emil. *Tři všehrdovské příspěvky*, s. 224.

⁴³ MATL, Jiří. K vztahům Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic a Viktorina ze Všehrd. *Listy filologické*. 1978, 101, č. 1, s. 17–24.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 23.

Jan Martínek identifikoval v díle Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic řadu nových, dosud nerozpoznaných – protože nikoli jmenovitých – narážek, odkazů a invektiv, které lze velmi pravděpodobně spojit se Všehrdem.⁴⁵ Pokládá také za pravděpodobnou existenci nedochovaných Všehrdových textů, na které Bohuslav reagoval. Velmi zajímavým zjištěním též je, že již zmíněný Bohuslavův nohsled, Jan z Pibry, sestavil roku 1494 z invektiv proti Všehrdovi samostatný diskreditační sborník (nedochovaný), který se snažil v opisech rozšiřovat.⁴⁶ Byl to Všehrd, snad v obavě, že by mu mohly invektivy uškodit, kdo hledal smír a osobní setkání, avšak Bohuslav připustil roku 1494 ponižujícím způsobem možnost rozmluvy pouze za sotva splnitelné podmínky, že se utrakvista Všehrd „*bezvýhradně podrobí učení římské církve*“.⁴⁷ Za polemiku proti Všehrdovi pokládal Martínek též Bohuslavovu zmínku ve spise *De miseria humana: o „lidech příliš dychtivých vědomostí, nerespektujících hranice lidského poznání vymezené Písmem“*, zatímco zřejmě z Všehrdovy nedochované písemné polemiky pocházelo obvinění Bohuslava „*z pasivity a nezájmu o veřejný život*“.⁴⁸ Rozbor vývoje vzájemného poměru mezi oběma humanisty otevírá průhled i na osobní rysy Bohuslavovy, o nichž lze díky množství dochovaných materiálů učinit určité závěry, které zase nejsou bez důležitosti pro všehrdovský výzkum. Bohuslava pokládá Martínek, přední znalec a editor jeho díla, za „*bojovného a nesnášenlivého katolíka*“, který si pomocí „*stereotypních a paušálních obvinění [...] vyřizoval účty s osobami a skupinami osob, které se přiklonily k jinému náboženskému vyznání nebo se nějak dotkly jeho přesvědčení*“.⁴⁹ Nábožensky vyhraněný byl též Všehrd, náležící k radikálnímu křídlu utrakvistů, odmítajícímu například kult svatých a důraz na obřady.⁵⁰ O s Bohuslavem srovnatelné bojovnosti či nesnášenlivosti však u Viktorina doklady nemáme. Zmiňována byla i dočasná vstřícnost Všehrdova k Jednotě bratrské, jak ji uvádí mj. Vavřínc Krasonický v jiném svém spise – *O učených z roku 1530*.⁵¹ Rozdílná základní náboženská pozice byla zřejmě hlavní, byť nikoli jedinou, příčinou jejich sporu. Na druhé straně je mnohé zároveň i spojovalo. Vedle samozřejmého hlubokého zaujetí antickými autory se oba muži, jak se z textů zdá, shodovali také ve „*velmi pesimistických názorech*“ na dobovou politickou situaci v zemích Koruny české a také v kritice různých zlořádů; zároveň sdíleli „*hrdost na slavnou historii českého státu a na někdejší statečnost Čechů*“.⁵² S tím souvisí i nové zhodnocení Bohuslavova vztahu k česky psané literatuře. Přestože Bohuslav zřejmě česky nikdy nepsal a překládání svých veršů do češtiny odmítal, české texty, jak se zdá, zásadně nezavrhoval, pokud ovšem splňovaly jeho estetické představy, ztělesněné antickým, respektive humanistickým ideálem – máme pro to, jak upozornili Dana Martínková a Jan Martínek, pozoruhodný doklad v Bohuslavově dopisu Janu Šlechtovi z Všehrd.⁵³ Tento Viktorinův

⁴⁵ MARTÍNEK, Jan. Invektivy proti Všehrdovi z let 1494–1509. *Listy filologické*. 1984, 107, č. 4, s. 246, 251 an.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 246, 252.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 246, 252.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 246, 252.

⁴⁹ MARTÍNEK, Jan. *Starší období Všehrdovy činnosti*, s. 82.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 82.

⁵¹ Jeho spis vydal v 50. letech Amedeo Molnár, srov. KRASONICKÝ, Vavřínc. O učených. In: MOLNÁR, Amedeo (ed.). *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 76–99, zde s. 86. K tomu PRAŽÁK, Emil. *Tři všehrdovské příspěvky*, s. 213.

⁵² MARTÍNEK, Jan. *Starší období Všehrdovy činnosti*, s. 90, 100 (s doklady).

⁵³ MARTÍNKOVÁ, Dana. Příspěvek k jazykovému rozboru prózy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. *Strahovská knihovna*. 1970–1971, 5–6, s. 366; MARTÍNEK, Jan. Postoj českých humanistů k národním jazykům. [1988]. In: MARTÍNEK, Jan. *Martiniana. Studie o latinském humanismu v českých zemích*, s. 226, 227.

erbovní strýc, sekretář krále Vladislava II. a především humanista a filosof, jehož hlavní dílo (latinské) je však dnes ztraceno, zčásti psal také česky – a to stejným způsobem jako Viktorin, tedy se snahou dostat v rodném jazyce humanistickému estetickému požadavku. Na český list, který adresoval Bohuslavovi a který se bohužel nezachoval, mu tento uznale odepsal: „Ačkoli je Tvůj dopis psán lidovou řečí, je ozdobou řecké a latinské výmluvnosti“.⁵⁴ Lze snad uvažovat o tom, že podobným způsobem mohl Bohuslav hodnotit i Viktorinův spis *O právích země české*.

2.6 Neznámé Všehrdovo prvé manželství

Přínosem pro všehrdovský výzkum byla řada zjištění učiněných Janem Martínkem v jemných a napínavých rekonstrukcích s příděchem práce bezmála detektivní.⁵⁵ Jedno z nich se týká Všehrdova osobního života. Zatím se vědělo pouze o jediném Všehrdově manželství, uzavřeném roku 1508, tedy zhruba ve Všehrdových (odhadovaných) 48 letech,⁵⁶ s Apolenou z Huti. Martínek dospěl roku 1984 v návaznosti na upozornění Josefa Hejnice na vpisky Jeronýma z Hradešína, chované v knihovně Maďarské akademie věd v Budapešti⁵⁷ a sdělující nám nově přesné datum tohoto sňatku, k možnosti propojení nového údaje s údaji obsaženými v latinských invektivách Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic proti Všehrdovi. Srovnáním těchto pramenů a podrobným rozбором jejich časových vztahů dospěl Martínek nově k závěru, že zmíněné Všehrdovo manželství bylo až druhým v pořadí a že již předtím byl Všehrd v manželství s ženou neznámého jména, přičemž uvažuje Martínek o tom, že sňatkem s ní se zřejmě domohl jmění, které mu umožnilo pevné hospodářské postavení; po smrti této manželky se vdovec Všehrd oženil podruhé.⁵⁸ Určité závěry vyvodil Martínek z Bohuslavových invektiv v tom směru, že některé z pamfletů „lze [...] považovat za pramen k poznání Všehrdova života“ a lze uvažovat o tom, že Bohuslav získal „informace o Všehrdovu renesančně laxním vztahu k určitým morálním“⁵⁹ postulátům v oblasti osobního života, když zřejmě udržoval s pozdější manželkou poměr ještě před uzavřením sňatku.

2.7 Některá jiná drobná zjištění

Martínek navíc z jisté Bohuslavovy zmínky uvažoval o možnosti, že Všehrd napsal vedle dnes známé předmluvy ke *Knihám o napravení padlého* ještě jinou – nezachovanou – polemiku proti přílišnému užívání latiny a zanedbávání češtiny, ve které se výslovně dotkl i Bohuslavovy latinské literární činnosti.⁶⁰ K Vaněčkovu spisu o vývoji Všehrdova obrazu doplnilo heslo o Viktorinovi v *Rukověti* zajímavé zjištění o ohlasu Všehrdova spisu *O právích země české* i v zahraničí, zmínkou v distichu Caspara Cunrada z roku 1615.⁶¹ Zajímavý

⁵⁴ Překlad Jan Martínek, ibidem, s. 227.

⁵⁵ Srov. zvláště MARTÍNEK, Jan. *Výzva Pražanům z roku 1493 přičítaná Všehrdovi*, s. 53–65; MARTÍNEK, Jan. *Starší období Všehrdovy činnosti*, č. 2, s. 90 an.; MARTÍNEK, Jan. *Invektivy proti Všehrdovi z let 1494–1509*, s. 246.

⁵⁶ Uvažujeme-li široce sdílený odhadovaný rok narození 1560.

⁵⁷ HEJNIC, Josef. Paměti Jeronýma z Hradešína (Nálezová zpráva). *Listy filologické*. 1984, 107, č. 1, s. 44–45.

⁵⁸ MARTÍNEK, Jan. *Invektivy proti Všehrdovi z let 1494–1509*, s. 250.

⁵⁹ Přesněji řečeno, nikoli morálním, nýbrž náboženským postulátům.

⁶⁰ MARTÍNEK, Jan. *Invektivy proti Všehrdovi z let 1494–1509*, s. 250.

⁶¹ Heslo Viktorin. In: TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel a kol. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Sv. 5, s. 486, 488.

je pro právní dějiny, stejně jako pro hospodářské a sociální dějiny, i Martínkem načrtnutý obrazu úřadu, který Všeherd zastával. Postavení úředníků u desk podle něj „*bylo exponované, naskýtala se lákavá příležitost k přehmatům, ale též ke křivým obviněním, veliká rivalita mezi úředníky vedla ke sporům, které měly často důsledky existenční nebo dokonce trestní.*“⁶² Být zbaven úřadu, jako se to stalo Všeherdovi, nebylo neobvyklé. Martínek upozornil i na pozdější zmínku Jana Hodějovského o tom, že bylo zjevem mimořádným, když jistý místopísař v tomto úřadě vydržel tak dlouho, že zemřel ve funkci.⁶³

2.8 Shrnutí a výhledy

Samozřejmě i další literatura věnovaná zkoumání doby, ve které Všeherd žil, a jejího práva tvoří důležitou oporu pro všeherdovský výzkum. Protože ji nelze zmiňovat *in extenso*, uvedme alespoň nové a zdařilé vydání Vladislavského zřízení zemského⁶⁴ a sborník z konference tomuto zřízení věnované,⁶⁵ a dále například významná díla Josefa Macka (1922–1991) o době jagellonské, Všeherdova mínění na řadě míst zmiňující.⁶⁶ Důkladné a zdařilé pojednání věnoval Všeherdovi ve své syntéze rovněž Petr Čornej.⁶⁷ Úhrnem lze říci, že období posledních šedesáti let (1960–2020) bylo v této oblasti patrně méně plodné nežli období šedesáti let (1900–1960) předcházejících velkému všeherdovskému výročí, a to i přesto, že nebylo omezováno dvěma světovými válkami a německou okupací. Většina podstatných výsledků přitom spadá do první poloviny posledního šedesátiletí (Pražák, Martínek, Matl), zatímco druhá polovina dokázala přidat polemiku sice snad zajímavou pro hodnocení Všeherdova obrazu, avšak podstatné nové poznatky pro všeherdovský výzkum nepřinesla, stejně jako nepřinesla ani snahy ediční nebo jiné. Je ovšem zřejmé, že rozsah možných nových poznatků je stále užší. Naopak – na rozdíl od období 1900–1960 – výzkum otázek úzce právních, tedy bádání o spisu *O právích země české*, zůstalo shodou různých okolností mimo výzkumný zájem. Zdá se, že v rámci výzkumu došlo v 60. až 90. letech k promeškání možnosti provázat práce na nové, kritické edici spisu *O právích země české* s potenciálem obecného výzkumu antiky v českých zemích, započatým v 60. letech v Kabinetu pro řecká, římská a klasická studia ČSAV a také s potenciálem právní romanistiky. Čteme-li statě Františka Čády, Miroslava Boháčka, Václava Vaněčka, Jiřího Veselého, Jiřího Klaboucha a Jana Martíňka, lze jen hluboce litovat, že se nepodařilo tyto učence do edičního úkolu tohoto druhu zapojit. Právě příprava jednak vědecké edice všech spisů, jednak čtenářského výboru Všeherdova díla náleží mezi hlavní úkoly budoucího všeherdovského výzkumu.⁶⁸

⁶² MARTÍNEK, Jan. *Invectivy proti Všeherdovi z let 1494–1509*, s. 246, 252.

⁶³ *Ibidem*, s. 246, 252.

⁶⁴ KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (eds). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007.

⁶⁵ MALÝ, Karel – PÁNEK, Jaroslav – JANIŠ, Dalibor (eds). *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*. Praha: Historický ústav AV ČR – Ústav právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy, 2001.

⁶⁶ MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Díl 1–4*. Praha: Academia, 1992–1999; a znovu MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Díl 1–2, 3–4. 2. vydání*. Praha: Academia, 2001–2002; MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha: Argo, 2001.

⁶⁷ ČORNEJ, Petr. In: ČORNEJ, Petr – Bartlová, Milena. *Velké dějiny země Koruny české. Sv. VI. 1437–1526*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007, s. 616–620.

⁶⁸ Podobný názor na chybějící moderní edici např. MALURA, Jan. *Návrat humanismu aneb Co si počít s Viktorinem Kornelem? Na paměť 100. výročí smrti Josefa Truhláře*, s. 269, 272.

3. Nechtěný Všehrd, dva humanismy a dvě literatury

3.1 Východiska sporu o národní humanismus

Venkovský právník se zájmem o literaturu, který by si roku 2014 cestou na vlak v novinovém kiosku na nádraží zakoupil časopis *Česká literatura*, by byl při jeho čtení nemálo překvapen hned několika články zabývajícími se více či méně postavou dosud mu známou z počátků jeho studia. Zaskočen by pak mohl být i tím, co by se v časopise o Všehrdovi dočetl. Časopis se ve zmíněném čísle stal místem rozsáhlé polemiky, která znovu alespoň nakrátko učinila Všehrda a s ním spojené otázky středem pozornosti. Spor se v časopise točil okolo dvojice vzájemně propojených záležitostí: pojmu a významu tzv. národního humanismu a hodnocení významu Všehrdova. Jednalo se o spor, jehož počátky byly předtím již položeny jinde, jednak v pracích Lucie Storchové⁶⁹ (ve vztahu k národnímu humanismu), jednak, nemálo vyhoceně, v útlé knížce Eduarda Fernándeze Couceira o Mikuláši Konáčovi z Hodiškova.⁷⁰ V časopise, který náš právník četl ve svém vagonu, pak byla tato kritika jaksi znovu a ještě vyostřeněji (a pošetileji)⁷¹ podána opět Fernándezezem,⁷² k jehož stati se pak vyjadřovali ve svých příspěvcích další autoři – zejména Lucie Storchová,⁷³ Tomáš Havelka⁷⁴ a Jan Malura⁷⁵ (viz dále). Několik ohlasů k polemice ještě přinesla následující čísla téhož časopisu.⁷⁶ Nastíním pouze vybrané otázky této polemiky, přičemž začnu od otázky pro nás zde nejvíce zajímavé, tj. hodnocení Všehrdova právníckého spisu, abych se následně zastavil i u některých otázkách dalších, ovlivňujících celkové hodnocení Všehrdova obrazu.

3.2 Spor o hodnocení Všehrdova právníckého spisu

Jednu z myšlenek, která může našeho čtenáře časopisu *Česká literatura* zneklidnit nejvíce, představuje Fernándezův odsudek Všehrdova spisu *O právních země české*. Tato teze se objevuje již v kvalifikační práci, kde o Všehrdově spisu jen na okraj napsal: „[c]o se týče Viktorina Kornela, jeho jediné původní dílo [...] má právní povahu, takže s literárním

⁶⁹ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium, 2011.

⁷⁰ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *Český utrakvistický humanismus v literárním díle Mikuláše Konáče z Hodiškova*. Praha: Togga, 2011. Kniha je vydáním stejnojmenné magisterské diplomové práce z roku 2009; bohužel neobsahuje rejstříky.

⁷¹ Srov. kritiku jiných autorů: „hodnocení emocionálními povzdechy či ironicko-polemickou rétorikou [...] nevytvářejme bojovou frontu tam, kde už není třeba válečných tažení“, MALURA, Jan. *Návrat humanismu aneb Co si počít s Viktorinem Kornelem? Na paměť 100. výročí smrti Josefa Truhláře*, s. 269 a 271; „zbytečně jízlivý a provokativní jazyk“, „sarkasmus“, „ironizování“, „mystifikace [...] – záměr někoho zmást“, HAVELKA, Tomáš. *Všehrd, humanismus a literární historici*. *Česká literatura*. 2014, 62, č. 2, s. 287.

⁷² FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu. *Česká literatura*. 2014, č. 4, s. 252–267. Dále v této stati podávám Fernándezova mínění zkráceně; záměrně vesměs pomijím jeho formulace, obsahující útočné a nesmyslné charakteristiky, např. „Všehrdova legenda“, „všehrdovská legenda“, „mýtotočný proces“, „mystifikace“, „magická formulka“, „krátkozraké [...] stanovisko“, „legendou nezkažený čtenář“, „galimatyáš“, „za hranici absurdity“, „absurdnost“ atd., naznačujících, že se jedná o text útočně zahrocený. Mnohé z těchto a jiných invektiv došly již odmítnutí v textech jiných autorů, na jejich detailní kritiku zde není prostor a bylo by to zřejmě i ztrátou času.

⁷³ STORCHOVÁ, Lucie. Vědecké reprezentace renesančního humanismu a utváření kolektivních kulturních identit. *Česká literatura*. 2014, 62, č. 2, s. 276–286.

⁷⁴ HAVELKA, Tomáš. *Všehrd, humanismus a literární historici*, s. 287–293.

⁷⁵ MALURA, Jan. *Návrat humanismu aneb Co si počít s Viktorinem Kornelem? Na paměť 100. výročí smrti Josefa Truhláře*, s. 269–275.

⁷⁶ VACULÍNOVÁ, Marta. K diskusi o humanismu. *Česká literatura*. 2014, 62, č. 4, s. 638–642; NEŠKUDLA, Bořek. Řehoř Hrubý z Jelení a takzvaný národní humanismus. K pětisetletému výročí úmrtí Řehoře Hrubého z Jelení. *Česká literatura*. 2014, 62, č. 5, s. 728–751.

vývojem má jen malou souvislost“.⁷⁷ V časopise se k tomuto úsudku znovu vrátil a dále jej vyhrotil tvrzením, že Všehrdovi bylo dosud neoprávněně připisováno výjimečné postavení „ve vývoji humanismu v českých zemích“.⁷⁸ Na jiném místě pak píše, že „postava Viktora Kornela ze Všehrd nemá obdobu v jiných literaturách – snad žádnému jinému evropskému spisovateli se nedostalo tak významného místa v dějinách literatury za tak skromnou literární tvorbu“.⁷⁹ Skromnou tvorbou míní Fernández latinské dopisy, protipapežskou latinskou báseň (jejíž autorství však není nepochybné), tři přeložené spisy, předmluvy a doslov k nim, a „jedno čistě právnícké [sic] dílo“, na základě čehož formuluje názor: „[ř]ekněme to tedy hned bez okolků: na piedestal českého humanismu se dostal spisovatel, který nenapsal žádné původní literární dílo [...], a který nepřeložil žádný humanistický ani antický spis“, a na zmíněný „piedestal“ byl Všehrd podle autora prý postaven „dlouhým a usilovným mýtotočným procesem“.⁸⁰ K tomu ještě doplňuje: prý se „[s]tačí [...] začít do Všehrdova spisu, aby vyšlo najevo, že jde o dílo striktně právnícké, napsané profesionálním právníkem, které ani ve své době nemohlo zajímat běžného laika. V dějinách jiných literatur by si podobné dílo snad zasloužilo krátkou zmínku, ale nikoli podrobný popis nebo rozbor. Zkrátka [tento spis] nepatří do dějin české literatury [...] nýbrž do dějin českého právníctví (ne náhodou největší sborník o nich [sic] vyšel v časopise *Právněhistorické studie* [...]).“⁸¹

Podívejme se tyto názory popořadě: 1) Z nejasné příčiny Fernández pracuje s podivně úzkou koncepcí literatury (zahrnující patrně pouze beletrii a poesii), v níž mu na spis s právní tematikou v literatuře nezbylo místo. Pozornému čtenáři přitom nezůstává skryto, že se představa o tom, co literatura – nebo, užijeme-li český pojem – písemnictví – zahrnuje, vývojem proměňuje a že v posledním století se projevuje sklon k jeho zužování. Různých spisů, které bychom dnes hodnotili jako „striktně“ odborné,⁸² respektive jako pojednání (traktáty), je v dobovém zahraničním písemnictví dlouhá řada a týkají se nejen státu a práva („napsal odbornou právníckou příručku“⁸³), ale i nejrůznějších jiných oblastí; vyřazovat je se jeví být ahistorickým. Literární humanismus nebyl pouhou krásnou literaturou, nehledě k tomu, že např. díla v řeči vázané byla nezanedbatelně používána k ryze politickým nebo společenským, tedy nefikčním, projevům. Dobové chápání literární činnosti si dovedlo vážít i projevů dnes řazených mimo krásnou literaturu, například dopisů nebo spisů o jakýchkoli lidských záležitostech. Všehrdovi jako autoru by bylo dokonale vzdálené současné vydělování spisů právních, chápaných coby pouhé sepisování technických manuálů. Na spis právní klade Všehrd naopak stejné estetické nároky jako na kterékoli prozaické dílo jiné. S úsudkem, že Všehrdův spis *O právích země české* neváží nic pro dějiny českého písemnictví, nelze, společně s Tomášem Havelkou,⁸⁴ rozhodně souhlasit.

⁷⁷ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *Český utrakvistický humanismus v literárním díle Mikuláše Konáče z Hodiškova*, s. 18, pozn. č. 17. S Všehrdovými texty patrně tehdy pracoval jen v omezené míře – zmíněný Všehrdův spis v literatuře uveden není, Všehrdovu předmluvu autor citoval z Kopeckého *Českého humanismu* z roku 1988.

⁷⁸ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu*, s. 252, 265.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 257.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 259.

⁸¹ *Ibidem*, s. 258, pozn. č. 15.

⁸² Při podobném dělení by bylo nutno vyřadit též z řecké a římské „literatury“ dlouhou řadu autorů. V této souvislosti se nabízí otázka, kam by Fernández zařadil spisy náboženské, dobově velmi hojné. Pokud by uplatnil své moderní třídění, mohl by je buď vykázat z „literatury“ též coby spisy odborné, anebo je naopak pro „literaturu“ zachránit zařazením do beletrie (coby prozaickou fikci).

⁸³ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu*, s. 252, 265.

⁸⁴ Podle něho Fernández Všehrdovo právnícké dílo marginalizuje, HAVELKA, Tomáš. *Všehrd, humanismus a literární historici*, s. 287, 288.

2) Ve vztahu k tvrzení, že Všehrd nepředložil „*žádný humanistický ani antický spis*“ stačí poukázat na tři jeho známé překlady raně křesťanských textů. Fernández patrně pojmem „antiky“ míní označovat pouze období nekřesťanské, což je však pojetí nevhodné, neboť v Římské říši, respektive v helenistickém světě nelze křesťanství a nekřesťanství rozumně oddělit. Není též jasné, proč by překlad raně křesťanského spisu měl být v rozporu s humanistickým zájmem o spisy starých autorů.

3) Skutečně bylo Všehrdovi dosud neoprávněně připisováno výjimečné postavení ve vývoji domácího humanismu? Pochybují – Všehrdova úloha totiž výjimečná byla: ze své doby není u nás znám druhý spis z oblasti státu a práva, který by měl podobně vysokou úroveň obsahovou i formální a byl podobně ovlivněn humanistickými vzory (viz výše). Další podobné spisy nemáme, o kvalitách jiných (nedochovaných) nic nevíme. Jan Martínek hodnotil tento spis s nejvyšším uznáním (viz podrobně výše). Všehrd však po sobě zanechal i dílo překladatelské. Vysoký význam, hned dvojnásobný, je třeba přisoudit i jeho předmluvám a doslovu, zvláště pak ke *Knihám o napravení padlého*. První význam je dobový – jakkoli je pravdou, že chvály a obhajoby národního jazyka se vyskytují v řadě států, v českém prostředí, přestože nelze vyloučit jiné zaniklé texty starší od jiných autorů, pochází první takový dochovaný a takto výrazně a naléhavě pojatý text od Všehrda a určitou roli zřejmě ve své době sehrál, byť o tom vlivem nedostatku pramenů mnoho nevíme. Druhý význam zmíněné předmluvy, doslovu, jakož i některých míst a úryvků ze spisu *O právích země české*, význam pro XIX. století, je odvozený, spojený s pozdějším vývojem, kdy tyto texty získaly čtením a přetiskováním v odlišném historickém kontextu druhý, samostatný život a vlivem svého apelativního využití v buditelském hnutí sehrály znamenitou úlohu v úsilí o obnovu češtiny coby plně funkčního národního a státního jazyka. Tento druhý význam nemůže být nahlížen (jako to činí Fernández, proti národnímu obrození patrně negativně předpokládá⁸⁵) jako „mystifikace“ či „legenda“, ale jako samostatný literární, politický a sociální zjev, který by měl být hodnocen v souvislostech literárních a společenských dějin národního obrození.

4) Význam autora v určitém literárněhistorickém podání je výsledkem odborného výkladu a hodnocení; mezi rozsahem toho, co určitý autor napsal (srov. poukaz na malý počet textů a údajně „*žádné původní literární dílo*“) a tímto výkladem i hodnocením významu není souvislost – význam se neměří rozsahem popsaného papíru ani žánrem.

5) Že Všehrdův spis je svým stylem i povahou humanistický, bylo již výše zmíněno při vzpomnutí závěrů Jana Martíčka. Všehrd přitom nebyl ani v zemích Koruny české, ani v jiných evropských státech zdaleka jediným, kdo se snažil psát národním jazykem a zároveň v souladu s humanistickou estetickou konvencí. Bylo by ovšem velkou chybou mechanicky poměřovat literaturu v českých zemích literaturou italskou nebo německou a na základě takového srovnání poukazovat na její žánrovou chudobu. Husitský předěl byl příliš zásadní a dalekosáhle oddělil a zároveň emancipoval české prostředí od kultury běžné v okolních státech. Náboženská odlišnost představovala významný filtr, propouštějící a připouštějící jen něco: lze-li se setkat s poukazy na absenci zábavné literatury v českém žánrovém systému, není zřejmé, proč by to mělo být vykládáno jako neúplnost⁸⁶

⁸⁵ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu*, 254.

⁸⁶ Především si lze klást otázku, proč by jedna dobová náboženská kultura (připouštějící zábavnou literaturu) měla být pokládána za měřítko jiné dobové náboženské kultury (zábavnou literaturu nepřipouštějící) jenom proto, že naše dnešní sekulární kultura zábavnou literaturu rovněž připouští.

nebo nedostatek, a nikoli pouze jako svébytná jinakost. Jednalo se o odlišnou podobu podmíněnou odlišnými náboženskými podmínkami.

6) Fernández málo uvažuje vliv ztráty řady dobových spisů (nejen u Všehrda), dopisů a jiných dokladů. Žalostná dochovanost je ovlivněna jednak dobovým přetrváváním rukopisné literatury (ohrožené zničením podstatně více než tištěné knihy) a nevalnými podmínkami dobového knihtisku v tomto období, jednak i řadou pozdějších ničivých událostí (požáry, války, epidemie), běžných i v jiných středoevropských státech, ale i zásahů specificky místních (nucené vyhnanství a konverze i další rekatolizační teror), a konečně – nyní specificky pouze ve vztahu k češtině – i společenských změn, zvláště jazykových, při nichž některá města a některé vrstvy společnosti postupně změnily svůj jazyk; takové změny vedly i ke ztrátě zájmu na textech psaných v devaluovaném a neprestižním jazyce, a proto tyto texty mohly být snáze zničeny nežli v případě, kdyby jazyk, jímž byly napsány, měl standardní a prestižní postavení jazyka všeobecně a ovšem i v úplném rejstříku komunikačních funkcí užívaného – postavení faktického státního jazyka, běžné v jiných státech). Jinak řečeno: náš obraz dobové literatury je nevyhnutelně vysoce fragmentární, o některých ztracených textech a korespondenci víme z jiných pramenů, některé další můžeme s různou měrou pravděpodobnosti předpokládat. Při takovém stavu věcí bychom měli dobové písemnictví a jednotlivé autory hodnotit velmi opatrně – obrazně řečeno, pracovat pinzetou opatrných úvah, nikoli střílet z kanónu kategorických soudů.

3.3 Spor o národní humanismus a Všehrd jako jeho předmět

3.3.1 Krátký nástin souvislostí sporu

Abychom postřehli podstatu sporu, vrátíme se nejprve krátkým pohledem k pracím, vydaným před polemikou v České literatuře. Předmětem kritiky se stal pojem národního humanismu. Ten druhdy vznikl coby protějšek podstatně méně problematického pojmu humanismu latinského. Dlužno říci, že oba pojmy jsou pochopitelně moderní konstrukcí, založenou na základě moderní představy jazykem vymezeného písemnictví. To je i hlavní svízeli uplatňování tohoto modelu na minulost, neboť představy literátů XV. a XVI. století samozřejmě neodpovídaly představám století XIX. a XX. Tato obtíž není odstranitelná, ovšem pozoruhodné je, že terčem kritiky některých autorů je právě pojem národní humanismus, a naopak pojem latinského humanismu jimi kritizován není, přestože oba pojmy tvoří dva možné jazykové způsoby, jak se k humanistickému ideálu vztahovat. Pojem národní humanismus označuje tedy humanismus nelatinský – užívající určitý vernakulární⁸⁷ jazyk a takové označení se zdá být příhodné. Vedle pojmu národního humanismu byly pro české prostředí navrhovány i mnohé pojmy jiné, např. český humanismus,⁸⁸ anebo pojmy ukotvené nábožensky, jako reformační humanismus,⁸⁹ utrakvistický humanismus, narážející ovšem na svízeli, že náboženskou příslušnost některých autorů textů nelze ani jasně určit, stejně jako na to, že užívání národního jazyka nebylo nutně spjato s určitou konfesí. Již z podstaty humanismu samého coby kulturního obratu, módy a směřování je ovšem zřejmé, že se oba směry – latinský i národní – prolínaly a hranice mezi nimi byla

⁸⁷ Tj. domácí, lidový jazyk (z lat. *vernacularis*), označení lišící mezi literaturou latinskou a literaturou v národních jazycích.

⁸⁸ VARCL, Ladislav (ed.). *Antika a česká kultura*, s. 383.

⁸⁹ ČAPEK, Jan Blahoslav. *Místo Všehrdovo ve vývoji českého a evropského humanismu*, s. 71; nověji se za tento pojem přimlouvá MALURA, Jan. *Návrat humanismu aneb Co si počít s Viktorinem Kornelem? Na paměť 100. výročí smrti Josefa Truhláře*, s. 269, 272.

zcela matná, když řada autorů v určité míře pracovala zároveň jak v latině, tak v jazycích vernakulárních, na což poukázal příklady z italského prostředí ve své stati u nás již Jan Blahoslav Čapek.⁹⁰ Otázka psaní v národním jazyce měla samozřejmě svůj vývoj v čase a generační dynamiku, ovlivňoval ji sociální, politický i náboženský vývoj, stejně jako předpokládání adresátů spisu. Okolnosti činící výsledný obraz složitějším nebyly v některých pracích dostatečně zohledňovány, což platilo zvláště pro popularizační texty (učebnice, některé příručky dějin českého písemnictví), kde byla podvojnost obou jazykových modů humanismu kreslena zjednodušeně a byl vytvářen jaksi bezmála rigidní obraz dvou navzájem uzavřených literatur a potažmo na sebe postupem času nevražících spisovatelů (čemuž v případě Všehrdově ostatně napomáhala skutečná roztržka s českým předákem latinského humanismu, Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic).

3.3.2 Kritika pojmu národního humanismu

Myšlenka kritiky pojmu tzv. národního humanismu není nová. V nejnovější době s ní roku 2007 vystoupila Lucie Storchová. Dovožovala, že „koncept tzv. národního humanismu [je] vysoce problematický, a to nejen proto, že vychází z nereflektovaného nacionálního metanarativu“.⁹¹ Tento narativ však může být bez obtíží dostatečně reflektován, aniž by muselo být adjektivum národní opuštěno. Podstatou její kritiky je správný poukaz na skutečnost, že v rámci intelektuálních komunikací humanistů byly uplatňovány představy jiné. Národní narativ v XIX. a XX. století obraz literatury bezpochyby ovlivňoval velmi výrazně všude na světě. Ovšem úpadek či ústup tohoto narativu nevytvořil situaci, která by byla bezpříznaková: uvolněný prostor zaplnily metanarativy jiné, často se především vymezující, někdy i křečovité, proti vyprávěním předešlým. V návaznosti na Storchovou Fernández ve své knížce o Mikuláši Konáčovi z Hodištkova právem upozornil, že některé – převážně popularizační – výklady zdůrazňovaly či naznačovaly přísnou oddělenost obou skupin (po mém soudu spíše rovin) humanismu, tj. skupiny humanismu latinského a humanismu národního (českého, vernakulárního). Potud by se jednalo o kritiku správnou a korekturu vhodnou. V pozdější polemické stati dále tvrdil, že pojem národního humanismu je „nepatřičný“.⁹²

Dostává se tak do sporu dobové sebeporozumění humanistů – pro které byl zpravidla důležitější humanismus než jazyk, jakým byl tento kulturní proud praktikován – na straně jedné, a způsob jejich pozdějšího pojednávání literárními dějinami na straně druhé. Ty zvolily u nás od sklonku XVIII. století jako hlavní dělení kritérium jazykové. Tato volba byla a dodnes je snadno pochopitelná – podání dějin určité národní literatury je tu především podáním vývoje literatury psané v určitém jazyce (což nevylučovalo zahrnutí výjimek typu pražské německé literatury nebo právě literatury psané z různých příčin latinsky). Každá doba se k minulosti vztahuje z pozice svých vlastních zájmů a potřeb – a potřebou moderní doby je literatura vymezená národním jazykem coby jeho kulturní reprezentace.⁹³

⁹⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav. *Místo Všehrdovo ve vývoji českého a evropského humanismu*, s. 69 an.

⁹¹ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*, s. 80.

⁹² FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu*, s. 252, 265.

⁹³ Je-li v literatuře živé (při vši relativnosti) to, co je schopen čtenář vnímat, pak je dnes latinská humanistická literatura (s výjimkou několika na ni specializovaných literárních historiků a s výjimkou jejich překladů do češtiny) čtenářsky mrtvá a modernímu čtenáři (neobeznámenému s jejím sociálněhistorickými souvislostmi) může být nepochopitelné, proč se vůbec kdy vyskytly spisy, které by nebyly psány některým národním jazykem.

Kritika určitého nadhodnocování národního humanismu ve starší literární historiografii je ovšem namísto, tím spíše, že jsou naše vědomosti o těchto snahách o humanistickou literaturu v češtině žalostně malé. Neznamená to však, že by uvedené nadhodnocení vedlo literární historiografii k opomíjení latinského humanismu. Ať již z odborného zájmu nebo z motivů národních – neboť české věci v XIX. století se bezpochyby coby důkaz zdejší vzdělanosti a kulturní úrovně v XV. století znamenitě hodili i autoři humanismu latinského – docházeli tito autoři intenzivní pozornosti již během XIX. století. Jako příklady zmiňme třeba jen edici prací Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic pořizenou Karlem Vinařickým roku 1836,⁹⁴ tedy paralelně se znovuobjevováním a zpřístupňováním díla Všehrdova, a také klíčové pojednání o humanismu a humanistech Josefa Truhláře (1840–1914) je založeno na pojetí, činícím právě Bohuslava zcela zřetelnou osou celého spisu (což je ovšem vedle jeho významu spoluovlivněno i dochovaností pramenů).⁹⁵ Teprve později ve XX. století pozornost k latinskému humanismu ochabla a musela být v 60. letech nesnadným způsobem obnovována. Také sklon k ostrému oddělování obou rovin humanismu je, jak ukázal ve svém příspěvku o Josefu Truhlářovi Jan Malura, starší než Fernándezem kritizované novější práce (např. Pražákova, Kopeckého) a negativní hodnocení latinské roviny humanismu má především své příčiny dobově estetické – klasičtí filologové XIX. století pokládali za estetický ideál antiku a „novolatinské“ písemnictví vnímali spíše neblaze, jako málo původní.⁹⁶

Pojem národního humanismu, standardně ostatně užívaný jak zmíněnou literární vědou, tak i historiografií,⁹⁷ se jeví pro směr snažící se humanistické konvenci sloužit v různých státech domácím jazykem jako nejlepší možný (jistě lepší než psát o francouzském, českém, německém, italském atd. humanismu, jehož účastníci o těchto zahraničních snahách věděli), neboť se jedná o v zásadě souběžný zjev, který vidíme snad ve všech státech Evropy. Zároveň jde o směřování mimořádného kulturního významu pro následující staletí, neboť díky národněhumanistickému směřování prošly národní jazyky náročnou zkouškou přenosu nesnadného obsahu a esteticky vytríbeného stylu, díky čemuž později byly schopny získat postupně nad latinou převahu v celém funkčním spektru a vytlačit ji – je to tedy počátek procesu, který vede k vyspělým národním jazykům a národním státům. Dodejme ještě, že někdy bývá v souvislosti s úvahami o vhodnosti zmíněného adjektiva tematizována i otázka jeho současných asociací. Tomáš Havelka ve vztahu k adjektivu národní překvapivě píše o „*dráždivém, vlastenecky zavánějším slovu národní*“⁹⁸

⁹⁴ BOHUSLAV HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC [VINAŘICKÝ, Karel (ed.)]. *Pána Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic věk a spisy vybrané*. Praha: v Knížecí arcibiskupské tiskárně, 1836. Později pak: BOHUSLAV HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC. *Varito a lyra*. In: VINAŘICKÝ, Karel – SLEPÝ, Jan (eds). *Pána Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic věk a spisy vybrané*. Praha: I. L. Kober, 1875; BOHUSLAV HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC [TRUHLÁŘ, Josef (ed.)]. *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*. Praha: Česká akademie (...), 1893.

⁹⁵ TRUHLÁŘ, Josef. *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II*. Praha: nákladem České akademie (...), 1894; srov. též: TRUHLÁŘ, Josef. *Počátky humanismu v Čechách*. Praha: nákladem České akademie (...), 1892; TRUHLÁŘ, Josef (ed.). *Dva listáře humanistické: I. Dra Racka Doubravského; II. M. Václava Píseckého s doplňkem listáře Jana Šlechty ze Všehrd*. Praha: nákladem České akademie (...), 1897; TRUHLÁŘ, Josef. *Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI., sv. I*. Praha: nákladem České akademie (...), 1908.

⁹⁶ MALURA, Jan, Josef Truhlář a bádání nad humanismem v českých zemích. In: *Viator Pilsnensis neboli Plzeňský poutník. Literárnímu vědci Viktoru Viktorovi k sedmdesátinám*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, s. 69–75.

⁹⁷ Srov. ČORNEJ, Petr. In: ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. VI. 1437–1526*, s. 616, 617.

⁹⁸ HAVELKA, Tomáš. *Všehrd, humanismus a literární historici*, s. 287, 288. Není také zřejmé, co by mělo být neblahého na vlastenectví; z historie se zdá být naopak zřejmé, že jde o postoj pro tu kterou společnost hodnotný, neboť zvyšující soudržnost, odolnost a ochotu k obětem (např. bez vlastenectví by bylo sotva myslitelné rozsáhlé spektrum rezistence zdejší společnosti v době německé okupace, a totéž platí i o odboji v jiných okupovaných státech).

a navrhuje případně jeho nahrazení pojmem vernakulární, pramálo ovšem srozumitelným mimo početně nepatrnou skupinku výzkumníků. Osobně pojem „národní“ vnímám jako pojem neutrální, nijak nezabarvený.⁹⁹

Správná a záslužná byla naopak Fernándezova kritika¹⁰⁰ nemálo rozvolněného a málo přesného způsobu, jímž se v českém prostředí pojmu humanismu leckdy užívalo.¹⁰¹ Nejde ovšem jen o problém český, jak naznačuje žonglování s pojmy humanity a humanismu např. u níže zmíněného Codiny.¹⁰²

3.3.3 Národní humanismus a antinacionalismus

Z obou Fernándezových textů čtenář může nabýt dojmu, že jakýmsi domněle negativně působícím prvkem je autorovi národovectví, „nacionalismus“, projevující se podle něj tu „krátkozrakým obrozenským jazykovým stanoviskem“,¹⁰³ tu „nacionalistickou koncepcí“ (jíž je připjat negativní význam a je kontrastována „evropským literárním kontextem“¹⁰⁴), tu „velmi nacionalisticky laděným stanoviskem“,¹⁰⁵ a sám pojem národní humanismus mu pak „už na první pohled působí rušivě, protože jde koneckonců o oxymóron“. ¹⁰⁶ Z uvedeného lze usuzovat, že kritika pojmu národního humanismu – a potažmo i obrazu Všehrdo-va – může mít vedle kořene věcného, literárněvědného, zároveň i druhý kořen politický, spatřující v těchto záležitostech nikoli úzce odbornou a emocí prostou otázku přílehlavého pojmosloví a myšlenkových modelů dějin písemnictví, ale zároveň snad i jakýsi společenský a politický symbol. Zvláště chabými se jeví Fernándezovy teze v případech, kdy vytýkal literárním historikům XIX. a XX. století určitý druh zaujatého vztahování se k jazykově české literatuře XV. a XVI. století, a hledající v ní předchůdce národního obrození – každá věda je nějak ovlivněna dobou, v níž vzniká a determinována dosavadním poznáním i sebepoznáním z hlediska metodického, v každém údobí nutně jiným. Je přece samozřejmostí, že při čtení jakéhokoli textu si čtenář musí být kriticky vědom jeho historicity. Vyčítat tedy staršímu textu jeho historicitu není namístě a je dlužno pouze bez emocí konstatovat omyly nebo odlišné poznání ovlivněné novým výzkumem nebo změnami v metodě. To, co vyčítá svým předchůdcům, však Fernández činí sám: latinský humanismus XV. a XVI. století ahistoricky propojuje se současným integračním uskupením Evropské unie, když zdůrazňuje údajný „přínos latinského mezinárodního humanismu evropské kultuře a evropské integraci“. ¹⁰⁷ Zůstává otázkou, jak může Fernández s čistým svědomím

⁹⁹ Srov. názvy institucí (knihovna, divadlo, archiv) nebo právně-politický pojem národního státu, často užívaný v bipartici s EU, popřípadě adjektiva národní vs komunitární atd.; snad je odlišné vnímání podmíněno generačně.

¹⁰⁰ FERNÁNDEZ COUCEIRO, O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu, s. 255.

¹⁰¹ Srov. např. LOUKOTKA, Jiří. *Humanismus v naší filosofické tradici a dnešek*. Praha: Svoboda, 1974, passim.

¹⁰² STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*, s. 20, pozn. č. 2. Humanismus je zde zosobněn odkazem na res publica litterarum.

¹⁰³ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu, s. 254. Co je krátkozrakého na obhajobě vlastního jazyka autor nevysvětluje.

¹⁰⁴ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu, s. 260.

¹⁰⁵ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *Český utrakvistický humanismus v literárním díle Mikuláše Konáče z Hodiškova*, s. 16, pozn. č. 14.

¹⁰⁶ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu, s. 253. Bohužel již nevysvětlil, v čem by zde měla podstata oxymóronu spočívat. Chce tím říci, že humanismus lze pěstovat výhradně v jazyce latinském? Ve skutečnosti může být humanismus pěstován jakýmkoli jazykem, tedy i jazykem národním.

¹⁰⁷ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *Český utrakvistický humanismus v literárním díle Mikuláše Konáče z Hodiškova*, s. 19. Podotkneme na okraj, že pokud zmíněný latinský humanismus zastával pozici teoreticky kosmopolitní, pak by jeho případným myšlenkovým navozovatelem v době nejnovější nemohl být nacionalismus určitého světového regionu, ale musel by jím být

kritizovat například Josefa Hrabáka, Emila Pražáka nebo Milana Kopeckého, když sám píše úsudky dobově podmíněné, jako to vyčítá jim. Pozastavujeme se u této předpojatosti, protože ji lze shledat v souvislosti s výzkumem latinského humanismu nejen u Fernándeze. Bývá spojována s představami údajné existence „evropské kulturní jednoty“ (Codina, Fumaroli, Bowsma)¹⁰⁸ konstruované na nekritickém kultu antiky či „evropského způsobu myšlení“ (Fernández). Například u Codiny nacházíme přímo odmítnutí národů a států – blíže nezdůvodněné.¹⁰⁹ Zůstává tedy otázkou, kde hledat spravedlivou hranici mezi racionální kritikou starších výkladů na straně jedné, a paušální antinacionální a antistátní kritikou a rétorikou, motivovanou snad určitými neliterárněvědnými politickými zájmy, na straně druhé.

4. Okolo ustavenosti, manifestnosti a programovosti

Druhým výrazným bodem Fernándezovy kritiky byla představa „vědomě utvořené skupiny literátů s proklamovaným vůdcem, zakládacím manifestem a konkrétním programem“.¹¹⁰ Tu se mi však zdá, že kritici se podobali lovcům, kteří jen s velkým křikem ulovili polního strašáka. Není známo, že by někdo psal o „vědomě utvořené skupině literátů“ (vždyť rámcem zde byl humanismus), „zakládacím manifestu“ (kde nebylo nic založeno, těžko lze užít takové označení). Psáno skutečně bylo – souhlasím s Fernándezem, že vcelku málo vhodně – o „programu“ a o „manifestu“. Tyto pojmy byly zpravidla užívány nikoli ve smyslu moderních programů a manifestů literárních skupin, nýbrž přeneseně. Tento pojmoslovný zlozvyk si mnozí autoři skutečně osvojili.¹¹¹ Naše navyklé porozumění těmto pojům pak může bezděky proměňovat i obraz jimi označeného historického zjevu. Slušelo by se užívat výrazů střídmejších, jednoznačnějších (např. výzva, předsevzetí či heslo), avšak případné potřebě korektury pojmového úzu vhodnějším směrem byl Fernándezovou kritikou přikládán nepřiměřený význam – autor z těchto pojmových úzů konstruoval obrazy „legend“ a „mystifikací“. Fernández spojil pojem „programu“ především s texty Milana Kopeckého, nabízejícími se zvláště tam, kde se jejich autor snažil o popularizaci a někdy i lacinou aktualizaci, coby snadný kritický terč, avšak je třeba upozornit, že tento autor nebyl zdaleka jediným. Je pravdou, že některé formulace byly pojaty skutečně nemírně, například Jan Martínek psal o „rozvinutí velkolepého literárního programu“ který „následoval většinou počet humanistů“.¹¹² Byla to však „velkolepost“ poněkud nejistá, protože

směr opět kosmopolitní, tj. zdůrazňující význam světového společenství. Naopak směr regionálního nacionalismu by mohl být pokládán za odporující kosmopolitnímu myšlení a snahám.

¹⁰⁸ STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*, s. 20.

¹⁰⁹ Podle Codiny jsou národy a státy prý opakem lidskosti (humanity). Srov. prohlášení o inspirativnosti humanismu pro „budoucnost Evropy (a světa), která bude, stejně jako bývala, Evropou měst a občanů, Evropou humanity, nikoli Evropou (a světem) národů a států, v níž bude možnou obnovená *res publica litterarum*“, CODINA, Ferran Grau. *Orationes Concerning Letters at the University of Valencia in the Sixteenth Century. Acta Conventus Neo-Latini Cantabrigiensis*. 2003, s. 247–252, cit. dle STORCHOVÁ, Lucie. *Paupertate styloque connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*, s. 20, pozn. č. 2. Uvážíme-li, že národní stát zůstává patrně jedinou reálně komunikačně fungující formou demokratické politické rozpravy a demokratického rozhodování, vedlo by zavržení národů a států k důsledkům zřetelně antidemokratickým. Obraz latinského humanismu je v těchto názorech pojímán zcela nekriticky, zveličeně a romanticky, pouze s cílem účelové negace národů a států.

¹¹⁰ FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu*, s. 252.

¹¹¹ Není jasné, proč by určitý proud s určitým názorem na užívání jazyka měl mít vlastnosti skupin, „program“, „manifest“ či svého předáka, tedy proč by měl odpovídat sdružovacím představám o literárních a uměleckých skupinách XX. století.

¹¹² MARTÍNEK, Jan. *Postoj českých humanistů k národním jazykům*. [1988]. In: MARTÍNEK, Jan. *Martiniana. Studie o latinském humanismu v českých zemích*, s. 226, 228.

měřená spíše pohledem XIX. století, nadto s ne zcela důkladně doloženou kauzalitou. Ve vztahu k výzvám a předsevzetím ohledně češtiny jako literárního jazyka nikdy nebudeme mít jistotu o původu takových snah, tj. zda prvním a jediným byl ve své době skutečně Všehrd, stejně jako o motivech později (po Všehrdově výzvě) písících autorů. Jinde psal Martínek ve vztahu k Všehrdově předmluvě ke *Knihám o napravení padlého* o „literárním programu“ („*Brzy po roztržce s ním [Hasištejnským – pozn. J. K.] v lednu 1495 vypracoval Všehrd literární program, jehož cílem bylo povznesení domácího jazyka*“).¹¹³ Martínek navíc z jisté Bohuslavovy zmínky uvažoval o možnosti, že Všehrd napsal ještě jinou (nezachovanou) polemiku proti přílišnému užívání latiny a zanedbávání češtiny, ve které se výslovně dotkl i Bohuslavovy latinské literární činnosti.¹¹⁴

Ostatně, jinde obraz „programu“ nebyl tak zjednodušený a v některých textech lze shledat více odstíněnou práci s tímto pojmem. Tak Emil Pražák psal roku 1962 o tom, že „[p]rogram národního humanismu, jak je formulován v předmluvě, je vlastně programem soukromým. Všehrd mluví pouze za sebe, i když chce svým příkladem povzbudit i jiné. Z doslovu však vyplývá, že již není na nastoupené cestě sám.“¹¹⁵ Můžeme to snad považovat za jistou korekturu jen o málo starší zmínky, že Všehrd „formuloval program nového hnutí“.¹¹⁶ Stejně tak reprezentativní souhrn poznání o antické kultuře v českých zemích z roku 1978, dílo kolektivu autorů, obracející se na širokou veřejnost,¹¹⁷ nepíše ve vztahu k Všehrdovi o „programu“, nýbrž přiměřeněji o „výzvě, aby se Čechedové vyrovnali římské literatuře nikoli latinou, nýbrž díly napsanými v českém jazyce“,¹¹⁸ a na jiném místě pak o Všehrdovi jako o „iniciátorovi“, „vášnivě zdůrazňujícím, že nechce přilévát vodu do cizího moře“, přičemž o jeho následovnicích se píše jako o lidech „v [jeho] duchu“, „realizujících jeho koncepci“ (Řehoř Hrubý, Konáč, Václav Písecký, Oldřich Velenský, Veleslavín).¹¹⁹

Na druhé straně je třeba upozornit, že úloha dobových předmluv a doslovů byla výsostně veřejná, a ač Všehrd v předmluvě rétoricky oslovil kněze Jíru, ve skutečnosti oslovoval dobové čtenáře. Proto ve své polemice Tomáš Havelka uvedl, že Všehrdova předmluva „programová“ je, neboť určitý program obsahuje,¹²⁰ a že v doslovu má text přinejmenším kvality výzvy, a tedy dobového „programu“.¹²¹ Podobně Jan Malura proti Fernándezovu mínění argumentuje, že předmluva „může svědčit o jistém programovém záměru“, zvláště pak v souvislosti s Všehrdovým odkazem na „Dantesu Vlacha“,¹²² tedy na traktát *De vulgari eloquentia* (O rodném jazyce) od Dante Alighieriho, obhajující psaní v italštině, což, jak Malura podotýká, „jistě není v českém utrakvistickém prostředí zcela standardní odkaz“.¹²³

¹¹³ MARTÍNEK, Jan. *Invektivy proti Všehrdovi z let 1494–1509*, s. 246, 250. Martínek se problematikou poměru humanistů k národním jazykům zabýval i v několika dalších studiích, shrnutých mj. i ve výboru MARTÍNEK, Jan. *Martiniana. Studie o latinském humanismu v českých zemích*, s. 189 an.

¹¹⁴ MARTÍNEK, Jan. *Invektivy proti Všehrdovi z let 1494–1509*, s. 250.

¹¹⁵ PRAŽÁK, Emil. *Tři všehrdovské příspěvky*, s. 213, 218 (sub II’).

¹¹⁶ PRAŽÁK, Emil. Český překlad Platonovy Politeie z 15. století. *Listy filologické*. 1961, 84, č. 1, s. 102, 108.

¹¹⁷ Srov. mj. údaje na chlopni obalu: „Stává se už povolna dobrou tradicí, že vědecké práce věnované antickému starověku dokáží upoutat široké publikum, že nezůstávají suchou četbou pro výlučný okruh specialistů, že je se zájmem vítá celá naše kulturní veřejnost. Tytéž vysoké aspirace si klade i kniha *Antika a česká kultura – dílo koncipované poněkud jinak, nově, snad ještě velkoryseji a také přitažlivěji než práce dosavadní*.“ Viz násl. poznámka. Kniha vyšla ve 12 tisících výtisků.

¹¹⁸ Kolektivní spis VARCL, Ladislav (ed.). *Antika a česká kultura*, s. 225.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 240.

¹²⁰ HAVELKA, Tomáš. *Všehrd, humanismus a literární historici*, s. 290.

¹²¹ *Ibidem*, s. 291.

¹²² VIKTORIN KORNEL ZE VŠEHRD. *Knihy o napravení padlého. Předmluva*. In: JIREČEK, Hermenegild (ed.). *Viktorin ze Všehrd*, s. 539.

¹²³ MALURA, Jan. *Návrat humanismu aneb Co si počít s Viktorinem Kornelem? Na paměť 100. výročí smrti Josefa Truhláře*, s. 269, 272.

Proti představě, že Všehrdova předmluva snad nebyla dobově vnímána jako určitá výzva nebo program, lze ostatně postavit – přinejmenším pro pozdější období XVI. století – zmínku Jana Blahoslava, pravící: „[...] pročež i dávno před ním [Philomatesem] někteří více naříkali, jako učený onen a vzácný toho času muž, pan Viktorin ze Všehrd, [...] kterýž v předmluvě na výklad knížky jedné Jana Zlatoústého, množství veliké mužův slavných vyčítaje, kteříž knihy o rozličných věcech spisovavše, nečinili tímto cizím jazykem, ale svým vlastním, v němž jsou se zrodili – těmi příklady ponauká i Čechů, aby ozdobu jazyka svého stáli a bližním svým, vlasti obyvatelům, tudy dobré obmysleli.“¹²⁴

5. Všehrdova zakladatelská úloha

S otázkou „programu“ souvisí i Všehrdova případná zakladatelská úloha. Při vědomí, jak chatrné je naše poznání o předmětné době a že se řada textů i korespondence nezachovala, bychom měli být velmi opatrní v kategorických úsudcích, navzdory velké poptávce učebnic a různých příruček právě po takovém druhu informací. Všehrd měl bezpochyby prvenství ve formulaci jazykového požadavku překládat a psát česky v očích pozdější vědy XIX. století. Oprávněně se však vnučuje otázka, zda takové prvenství měl i skutečně – ve své době. V důkladnějším poznání nám pochopitelně překáží žalostná nedochovanost dobových pramenů. Všehrd zřejmě nebyl prvním, kdo by se pokusil o větší překladatelskou práci. Lze poukázat například na nedochovaný český překlad Platonovy *Politeie*, vzniklý někdy mezi lety 1484–1494 – údaj o jeho vzniku podal Jan Blahoslav, který, jak se zdá, měl tento rukopis v rukou.¹²⁵ Vlivem spíše chabé povahy českého knihtisku a obchodu knihami¹²⁶ a zřejmě i vlivem prostého pokračování předešlé tradice práce s rukopisnými texty, tedy jakési dosud převahou „rukopisné kultury“, ve Všehrdově době mnoho děl zůstávalo v rukopisech a patrně běžným způsobem dobového literárního provozu bylo půjčování a opisování děl rukopisných. Nemůžeme patrně Všehrda s úplnou jistotou pokládat přímo za „zakladatele“ národního směru v humanismu,¹²⁷ ale zcela jistě za jeho vynikajícího představitele, který dokázal ve svých textech otázku používání češtiny představit s mimořádnou výmluvností a myšlenkovou naléhavostí. Jak správně upozornil Petr Čornej, Všehrdův apel nelze vykládat pouze na rovině humanismu, ale i v rovině starší domácí tradice – požadavku srozumitelnosti, nastoleného již kdysi husity, jehož ozvuk lze ve Všehrdově předmluvě nalézt, stejně jako v rovině domácího politického pohybu, s nímž zřejmě rovněž souvisel – zavedením češtiny jako jazyka úředního.¹²⁸

¹²⁴ JIREČEK, Hermenegild. Materiály. In: JIREČEK, Hermenegild (ed.). Mistr Viktorin ze Všehrd a dílo jeho. In: *Viktorin ze Všehrd. O právích země české knihy devaterý*, s. 544.

¹²⁵ PRAŽÁK, Emil. *Český překlad Platonovy Politeie*, s. 102, 103–107. Pražák jej pokládá za zřejmě první překlad Platona, druhotně z latiny ovšem, do národního jazyka v Evropě. Petr Čornej uvažuje i možné vztahy původců překladu nedochovaného spisu k Všehrdovi, ČORNEJ, Petr. In: ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. VI. 1437–1526*, s. 616, 617. Srov. též NOVOTNÝ, František. *První čeští a slovenští překladatelé Platóna*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická. E8, 1963, s. 85–88.

¹²⁶ VOIT, Petr. Rozpaky nad českou literární a čtenářskou obcí přelomu 15. a 16. století. In: CÍSAŘOVÁ SMÍTKOVÁ, Alena – JELÍNKOVÁ, Andrea – Svobodová, Milada (eds). *Libri magistri sunt. Pocta Jaroslavě Kašparové*. Praha: Knihovna Akademie věd, 2013, s. 35–39.

¹²⁷ Ibidem, s. 108.

¹²⁸ ČORNEJ, Petr. In: ČORNEJ, Petr. In: ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. VI. 1437–1526*, s. 616, 617.

6. Přívažek: Všehrd a přítomnost?

Avšak úzce odborný pohled není jediným z možných. Poodkročíme-li od historiografického stolu a odložíme-li písátka, může nám snad náhle napadnout sejít schodištěm do ulice, kráčet po ní a naslouchat, nač se lidé táží. Můžeme zaslechnout otázku, jak a čím se bude ke Všehrdovi vztahovat současnost a dohledná budoucnost. Sotva lze věřit, že by Všehrd dnes byl pouhou mrtvou postavou v učebnicích a jeho texty byly toliko ctihodnou starožitností. Nestojí snad dnešní autoři a autorky stále znovu a znovu před současnou otázkou, byť vycházející z odlišných a nesrovnatelně méně idealistických motivací nežli u humanistů na sklonku XV. století volících mezi latinou a češtinou (avšak ve své podstatě podobnou otázce Viktorinově a Bohuslavově), zda psát určitý svůj text anglicky nebo česky? Bez ohledu na to, jak si svou otázku zodpoví, by však jedna z možných odpovědí, ta nakloněná češtině a varující před „vody do moře přiléváním“,¹²⁹ mohla být bez obtíží napsána i dnes, neboť, jak Všehrd upozornil, „Sokrates, Plato, Aristoteles tím jazykem, v kterémž se zrodili, filozofovali [...]“,¹³⁰ tedy: psát jazykem, v němž myslíme, je důležité dobro. Také naši předchůdci v XIX. století měli ohledně významu psaní v mateřštině jasno, stejně jako měli jasno ohledně významu vědy pro širší národní veřejnost a pro rozvoj češtiny jako vědeckého jazyka. Upřednostnění mateřského jazyka se tak jeví být úctou k sobě samému i zodpovědností ke společnosti, v níž vědec žije, jakož i k formulaci myšlenek, zasluhujících být ve své slovní podobě podány s nejjemnější výrazovou dokonalostí a odstíněností, možnou právě nejspíše v jazyce mateřském. Nelze si nezpomenout na Všehrdu či dlouhou řadu autorů jazykových obran při pohledu na snahu Akademického senátu Masarykovy univerzity v Brně roku 2017 připravit vědce o možnost habilitace ve své mateřštině zavedením nesmyslné povinnosti habilitace v „anglickém nebo jiném světovém jazyce“.¹³¹ Taktéž kritika právních poměrů, na řadě míst Všehrdem vznášená, může znít pozdějším dobám v něčem nadčasově. Také Všehrdův střet s mocenskými zájmy, pokud jej můžeme rekonstruovat, je příběhem, který může zaujmout i současnost: měla-li za doby krále Vladislava celý stát ve svých rukou oligarchie,¹³² a postavil-li se Všehrd na sklonku XV. století proti jejím snahám, nabízí i dnešek příběhy, které mohou být nikoli co do historických reálií, ale svou vnitřní podstatou – poměrem a sporem jednotlivce a moci – srovnatelné.¹³³ Přinejmenším dvě Všehrdova dilemata, jazykové a mocenské, se mohou jevit aktuálními i z pohledu současného, respektive zaujmout člověka současnosti svou nadčasovou podstatou.

¹²⁹ VIKTORIN KORNEĽ Z VŠEHRD. *Knihy o napravení padlého*. Předmluva, s. vii.

¹³⁰ *Ibidem*, s. viii.

¹³¹ Záslouhou historika Jiřího Hanuše a anglistky Světlany Hanušové z Masarykovy univerzity část akademické obce proti nezodpovědnému jednání Akademického senátu vystoupila. Srov. argumentaci in HANUŠ, Jiří – HANUŠOVÁ, Světlana. Právo předložit habilitační práci v mateřštině. *Zprávy z Muni*. 4. května 2017. Dostupné z: <<https://www.em.muni.cz/komentare/9207-pravo-predlozit-habilitacni-praci-v-materstine>>. Proti těmto snahám se postavili též senátoři z Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Josef Bejček pak správně upozornil, že Akademický senát postrádá zákonné zmocnění regulovat jazyk kvalifikační práce. BEJČEK, Josef. In: Anкета: Souhlasíte s habilitacemi povinně v cizím jazyce? *Zprávy z Muni*. 8. června 2017. Dostupné z: <<https://www.em.muni.cz/udalosti/9343-anketa-habilitace-povinne-v-cizim-jazyce>>. Zmíněné ustanovení bylo přesto přijato (čl. 2 odst. 3) a zatím nebylo bohužel zrušeno. Dříve nebo později se jistě ozve otázka, proč by měli čeští občané prostřednictvím státního rozpočtu financovat v Brně instituci habilitující jen v angličtině nebo třeba v čínštině.

¹³² STIEBER, Miloslav. *Dějiny veřejného práva v střední Evropě. Kniha první: Právo ústavní*. Praha: nákladem vlastním, 1931, s. 68.

¹³³ Podobně jako její pozdně středověká předchůdkyně, i oligarchie současná potřebuje sobě služebné právníky, svým zájmům uzpůsobené návrhy zákonů, jakož i sobě vyhovující soudní a správní rozhodování. Dokonce potřebuje takových právníků nesrovnatelně větší počet, než jich bylo třeba ve zcela odlišném a poměrně jednoduchém prostředí zemí Koruny české na sklonku XV. a počátku XVI. století.

Závěr

Vzpomenutí určitého výročí znamená, že z určité příčiny miníme ve své paměti podržet obraz s tímto výročím spojený v určité jeho podobě. Tento obraz se však může různit téměř dramatickým způsobem: na jedné straně byl Všehrd charakterizován jako „jeden z největších duchů a nejlepších srdcí, jaké kdy Čechy zrodily“,¹³⁴ na straně druhé jsme se mohli naopak setkat dokonce i s tvrzeními o „všehrdovském mýtu“ či o „všehrdovské legendě“.¹³⁵ Způsoby historického utváření Všehrdova posmrtného obrazu, a zdá se, že neméně i současné polemiky o historickou povahu zdejšího humanismu na přelomu XV. a XVI. století, skýtají vděčné téma ke zkoumání a úvahám. Lze říci, že zatímco před rokem 1960 ovládaly všehrdovský výzkum sice poněkud nesystematické, ale velmi přínosné výzkumné aktivity právních historiků, od 60. let dále v tomto výzkumu z různých příčin převažovala aktivita literárních vědců, historiků a filologů, která v řadě ohledů rozmnožila naše vědomosti o Všehrdovi a jeho světě. Poznání Všehrdova života i díla, stejně jako jeho vztahů se současníky byly v uplynulém šedesátiletí obohaceny mnoha důležitými novými poznatky. Z pozice studia humanistické literatury došel vysokého hodnocení jeho spis *O právích země české*. Bylo zjištěno Všehrdovo první manželství a byla přesvědčivě rekonstruována důležitá postava Všehrdova přítele a výrazného muže – kněze Jíry od staroměstského kostela Panny Marie na Louži. Nejpozoruhodnějším zjištěním uplynulých šedesáti let však po mém soudu byla velmi důvěryhodná informace o existenci jakéhosi Všehrdova spisu tištěného v Benátkách. Spis se dosud nepodařilo identifikovat (a nelze vyloučit jeho nedochování), jakkoli dobově zmíněný detail z obsahu spisu dává případnou naději na možnost jeho identifikace. Hlučné, avšak poměrně málo přínosné naopak byly literárněvědné spory o Všehrda a o národní humanismus v posledních letech; i o nich je však užitečné vědět. Na druhé straně lze konstatovat ve vztahu k všehrdovskému studiu uplynulých šedesáti let i nedostatky. Dodnes se především nepodařilo připravit kritickou vědeckou edici všech Všehrdových textů a vedle toho – neboť tyto dvě úlohy naprosto nemůže plnit současně jediný spis – chybí též samostatná menší edice populární, výbor, který by napomohl lepšímu povědomí široké veřejnosti o Všehrdovi a poskytl podklady pro školní výuku. Nezbyvá než věřit, že příští šedesátiletí zaplní nejen tyto mezery, ale dále bohatě zdokonalí a rozšíří poznání Všehrdova díla i osobnosti.

¹³⁴ DENIS, Ernest. *Konec samostatnosti české*. Praha: Bursík & Kohout, 1893, s. 291.

¹³⁵ VANĚČEK, Václav. Mistr Viktorin Kornel ze Všehrd a další vývoj českého právnictví. In: *Rozpravy ČSAV, řada společenských věd*. 1960, roč. 70, č. 9; FERNÁNDEZ COUCEIRO, Eduard. *O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu*.

Všehrd Is Not Forgotten On the Research on Všehrd of Recent Decades

Jan Kober

Abstract: On the anniversary year of both the death and birth of Czech lawyer Viktorin Kornel ze Všehrd, the text is mainly devoted to exploring the existing research on Všehrd since the last major conference in 1960. The older research before this conference was dominated by legal historians. But the generational changes among them – the aging and dying of a strong older generation of legal historians during the 1970s and the early 1980s broke the research continuity. In contrast, since the 1970s, the activity of literary scientists, historians, and linguists has prevailed. Knowledge of Všehrd's life, work, and of his relationships with his contemporaries have been enriched by many important new insights over the past 60 years. From the point of view of history of literature Všehrd's book "On the Laws of the Land of Bohemia" was highly rated as an accomplished manifestation of humanist literature. An important figure of Všehrd's friend and intellectual companion Jíra, the radical utraquist priest, was convincingly identified with two other important persons of the same name. The most striking finding of the past sixty years, however, was the existence of the unknown Všehrd's book, printed in Venice. Heated but unproductive has been the literary controversy over the Všehrd's importance and about national humanism (i. e. humanist writing in the national [vernacular] languages) in 2014. On the other hand, it has not yet been possible to prepare a critical scientific edition of the complete Všehrd's literary work.

Key words: Viktorin Kornel ze Všehrd, legal history, Czech law, history of legal science, history of literature, humanism, Czech language use